Matrakçı Nasuh'un Topografik Minyatürlerinde Panoramik Görünüm

Panoramic View In Topographic Miniatures Of Matrakçı Nasuh

Tahir ÇELİKBAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,

Dr., Fırat University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education

Elazığ/ Turkey

tcelikbag@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9905-222X>

Fahrettin GEÇEN

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü,

Assoc. Prof. Dr., İnönü University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Painting

Malatya/ Turkey

fahrettin.gecen@inonu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0787-7505>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.40301>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 27

Sayfa / Pages: 744-757

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved. www.toplumbilimleri.com

Matrakçı Nasuh'un Topografik Minyatürlerinde Panoramik Görünüm

Öz: Matrakçı Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) uzun bir saltanatlık döneminde bilim ve sanat alanlarının en parlak olduğu dönemde yaşamış, matematik ve tarih alanlarında kitap yazmış, kendinden sonra gelen kişilere örnek olmuş bir kişiliktir. Minyatür sanatında alanında birbirinden farklı eserler yapmış oldukça başarılı bir sanatçıdır. Minyatürlerde kent, doğa, kale, liman sahnelerinin betimsel özelliklerinin ve eserlerin panoramik görünümünün yarattığı etkinin ortaya çıkarılması araştırma için büyük önem taşımaktadır. Araştırma nitel desen araştırma yöntemi ile yapılmış olup bilgilere erişmek için literatür taraması yapılmıştır. Sanatçının doğum ve ölüm yeri-tarihi bilinmemektedir. Değişik kaynaklarda onun 16. Yüzyılın son çeyreğinde vefat etmiş olabileceği ileri sürülmektedir. Fakat onun Saraybosna'da doğduğu devşirme bir ailenin mensubu olduğu bilinmektedir. Kendisinin bulduğu matrak savaş oyunu sebebiyle "Matrakçı", kimi kaynaklarda ise "Silâhşor" unvanlarıyla anılır. Matrakçı Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534-35'teki birinci İran-Irak seferini anlatan (İÜK, T.5964) 128 minyatürlerdir. Matrakçı'nın metnini yazıp minyatürlerini yaptığı öteki ikinci yazması ise 32 minyatürden oluşan Süleymanname (TSM, H.1608) adlı eseridir. Üçüncü eseri ise Tarih-i Sultan Bayezid adında 12 minyatürden oluşan (TSM, R.1272) eseridir. Bu eser iki bölümden oluşur: Birinci bölümde Kuzey Akdeniz kıyıları boyunca uzanan Cenova, Marsilya, Nice... Gibi kale ve limanların tasviri yapılmış ve buralarda demirlemiş Osmanlı donanmasını tasvir etmiştir. Eserin ikinci kısmında Macaristan seferlerini anlatan olaylara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda veriler aracılığıyla elde edilen bulgulara bakıldığında Matrakçı Nasuh, minyatür sanatı alanında kendine göre yenilik getiren birçok kent, doğa, kale ve limanı tasvir etmiş bu tasvir sırasında özellikle panoramik görünüme ve boyut kazandırmaya önem vermiş usta bir sanatçıdır. Sanatçının bu çok yönlülüğü sanat eserlerine yansıdığı özellikle kent, doğa ve liman resimlerinde kullandığı renklerde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matrakçı, Minyatür, Osmanlı, Panoramik, Topografik

Panoramic View In Topographic Miniatures Of Matrakçı Nasuh

Abstract: Matrakçı Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) lived during a long reign when the fields of Science and art were the brightest. He has written books in the fields of mathematics and history. He is a very successful artist who has done different works in his field of miniature art. The impact of the descriptive features of the City, Nature, Castle, Harbour scenes in miniatures and the panoramic view of the works is of great importance for research. The research was done by qualitative research method and literature search was conducted to access the information. The artist's place-date of birth and death are unknown. In various sources his 16. It is suggested that he may have died in the last quarter of the century. However, it is known that he was born in Sarajevo and was a member of a family. He is referred to as "Matrakçı" and "Musketeer" in some sources because of his funny War game. Matrakçı Nasuh is 128 miniatures describing the first Iran-Iraq Campaign of Kanuni

Suleiman in 1534-35 (İÜK, T5964). The other two manuscripts in which matrakçı wrote his text and made his miniatures are his work called Suleymanname (TSM, H1608), which consists of 32 miniatures. His third work is 12 miniatures named Tarih-i Sultan Bayezid (TSM, R1272). This work consists of two parts: the first part depicts castles and harbors such as Genoa, Marseille, Nice... along the northern Mediterranean coast. And it depicts the Ottoman navy anchored here. In the second part of the work, events describing the Hungarian expeditions are given. Matrakçı Nasuh is a master artist who has depicted many cities, nature, castles and harbors that bring innovation in miniature art according to himself. This versatility of the artist is reflected in his works of art, especially in the colors he uses in his paintings of cities, nature and ports.

Keywords: Matrakçı, Miniature, Ottoman, Panoramic, Topographic

GİRİŞ

Matrakçı Nasuh, matematik, tarih, sanat ve silahşörlük alanlarında birçok eser vermiş, aynı zamanda matrak oyununun ustası olarak anılır, hattat ve nakkaş olarak ün kazanmıştır. Başta Kanunu Sultan Süleyman olmak üzere birçok devlet adamının, bilim insanının ve dönem minyatür ustalarının takdirini kazanmıştır. Minyatürlerinde kullandığı renkler oldukça geniş bir diapazona sahip olduğu görülmektedir. Mimarideki perspektif ve boyutlamayı çarpıcı bir şekilde gösterme çabası Nasuh'un oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Bitlis, Diyarbakır, Halep, Konya ve Eskişehir... Gibi minyatürlerinde ki panoramik görünüm, perspektif ve ustaca kullanılmış renkler onu değerli ve ölümsüz kılmış, ona usta bir sanatçı kimliği kazandırmıştır.

Matrakçı Nasuh'un bugün Dresden'de bulunan Selimname adlı tarih kitabının bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kitapta Sultan I. Selim'in cülusundan ölümüne kadar geçen sürede ki olaylar anlatılır ve bir önceki kitapla aynı teknik incelikleriyle çizilmiştir. Amasya, Sivas, Bayburt, Kemah, Tebriz kale ve kentleri gösteren resimler, kitabın Tebriz seferiyle ilgili bölümünde görseller yer almıştır.¹ Bu resimlerde ki kent ve kalelerin panoramik görünümü hayranlık uyandıracak şekilde tasarlamıştır. Matrakçı, minyatürlerdeki mimari boyutlandırması Avrupa üslubunu hatırlatır. Ayrıca minyatürlerde kullanılan elvan renkler Nasuh'tan başkasına ait olmadığı görülmektedir.

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde tarih konulu eserleri yazıp bunları minyatür sanatıyla resimleyen Matrakçı Nasuh, Osmanlı minyatüründe Topografik Ressamlık adı verilen yeni bir minyatür tasvir sanat türünün yaratıcısıdır. Matrakçı Nasuh bazı tasvirleri için portolan denilen Avrupa deniz haritalarındaki kent betimlemelerinin biçim üslubunu örnek almış olsa da doğa, kent, kale ve limanları kendine

¹ Uğur, Ahmet. "Dresden'de Kemalpaşazade'ye Atfedilen Yazma Eserler", İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi III, (1977), s. 315-43.

özgü bir biçimde resmettiği görülmektedir. O, birden çok bakış açısından elde edilmiş görüntüleri yan yana getirerek figürsüz betimlemeler yapmıştır.²

“Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534-35'teki birinci İran-İrak seferini anlatan 128 minyatürlü Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn [İÜK, T5964] ordunun İstanbul'dan Tebriz'e gidişi ve Tebriz'den İstanbul'a dönüşünde izlediği yoldaki durakların (kırsal kesimde ve kentlerde) her birinin minyatürünü yapmıştır. Bu kentlerin çoğu Anadolu'dadı, ötekiler ise Anadolu dışındaki kentlerdir. Buraya şu minyatürleri aldık. Eskişehir, Diyarbakır, Konya, Kütahya, Halep, Bağdad. Matrâkçı'nın metnini yazıp minyatürlerini yaptığı öteki iki yazmaya gelince, bunlardan birinin iki adından biri Süleymannâme, öteki adı ise Tarih-i Feth-i Şiklos ve Estürgôn ve Üstûnbelgrâd'dır [TSM, H1608] (32 minyatür). Bu eser iki bölümdür: Birinci bölümde Kuzey Akdeniz kıyılarındaki Cenova, Nice, Marsilya, Reggio gibi kaleleri, limanların ve bunların her birinin önüne demirlemiş Osmanlı donanmasını göstermektedir. Eserin ikinci bölümündeyse Macaristan seferleriyle ilgili olaylar yer almaktadır. Buradan Nice, Cenova ve Toulon'u gösteren minyatürleri alınmış.”³

Matrakçının bu kent, kale ve liman tasvirlerindeki boşluklar ve bu boşluklardaki pastel tonlu renkler minyatüre ayrı bir dinginlik katmış olduğu görülmektedir. Nice ve Cenova kentlerine demirlenmiş gemiler hareket anlamında minyatüre farklı bir plastik değer katmıştır.

Matrakçı Nasuh'un minyatür eserlerinden örnek olarak belirttiğimiz üçüncü eseri ise Tarih-i Sultan Bayezid'dir (TSM, R1272), eser 12 minyatürden oluşmaktadır. Bu seferler sırasında Osmanlı imparatorluğunun ele geçirdiği İnebahtı, Akkerman, Kili, Modon, Gülek kale ve kentlerinin ayrıca Osmanlı donanmasının minyatürleri başarılı bir şekilde bezeyerek tasvir ettiği görülmektedir.⁴ Tari-i Sultan Bayezid eserinde nakkaş Matrakçı Nasuh çalışmalarını kendine özgü çizim teknikleriyle bezeyerek tasvir etmiştir. O, kitabında yazdığı İnebahtı, Modon, Koron, deniz savaşlarını o günün şartlarına uygun canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Yine Nasuh'un kendi minyatürleriyle süslenmiş diğer büyük bir eseri Irak seferini anlatan eseridir. Ancak Nasuh'un tasvirleri süsleme anlayışı içinde değerlendirilmemeli daha çok işlevsel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.⁵

Matrakçı Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman ile beraber çıktığı Irak seferine, sanatçının 128 minyatürden oluşan eserine esin kaynağı olmuştur. *“Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman büyük bir görsel zenginlik katmaktadır. İstanbul'dan Tebriz'e oradan Bağdat'a kadar kentler, saraylar, türbeler, camiler ve binalar bu yapıtta kayıt altına almıştır. Sanat tarihçi Banu Mahir, haklı olarak bu eserin, “Türk mimarlık tarihi açısından belgesel değer” taşıdığı görüşündedir.”⁶* Bu görsel zenginlik şöleni Matrakçı Nasuh'un daha sonraki tasvirlerinde

² Tükel Uşun, Beyan-ı Menazil'in Resim Dilinde Üzerine Bir Anlamlandırmadenemesi, “Türk Kültüründe Sanat ve Mimari, Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler, İstanbul, (1993), s. 193.

³ And Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kıredî Yayınları, İstanbul, (2014), s.374

⁴ And Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kıredî Yayınları, İstanbul, (2014), s.374

⁵ Bilge Reha, Matrakçı Nasuh Arvana yayınları, İstanbul, (2015), s. 7.

⁶ Bilge Reha, Matrakçı Nasuh Arvana yayınları, İstanbul, (2015), s. 7.

güçlü etkisini göstermiş, coşkulu fırçasındaki renk kullanımı ve boyut oluşturmada ki ustalığı eserlerinde görülmektedir.

Matrakçı Nasuh'un yazmış olduğu Osmanlı İmparatorluğu tarihi, minyatürlerle bezenmiş olan eser 1543 yılında cereyan eden olaylara ayrılmıştır. Târîh-i Feth-i Şikloş, Estergon ve İstulnibelgrad adlı kitap iki bölümden oluşur. Matrakçı Nasuh'un Süleymanname'si ise kitabın bir bölümünü oluşturur.⁷

“İlk bölüm 1543 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın (ölüm. 1546) Fransa kralına yardım amacıyla Fransa'nın güney kıyılarına yaptığı sefer ile ilgilidir. Bu bölümde Hayreddin Paşa'nın donanmasıyla girdiği Tolon, Marsilya, Nice, Cenova limanları, arkalarında yükselen dağ sıraları, kısmen kuşbakışı, kısmen karşıdan seyredilen, siyah mürekkeple çizilmiş, yer yer renklendirilmiş evleri, kiliseleri, limana gelmiş olan Osmanlı donanmasının gemileriyle **resmedilmiştir**⁸. İkinci bölüm aynı yılın aynı aylarında Sultan Süleyman'ın komutasında Osmanlı ordusunun Macaristan üzerine yaptığı sefer ile ilgilidir.⁹

Portolan anlayışındaki kent tasvirlerini denizci Piri Reis, Matrakçı Nasuh'tan önce Akdeniz limanlarını anlatan Kitab-ı Bahriye'sinde resmetmiştir. 1521'de kaleme alınan bu eser, 1526'da Muradi adlı şair tarafından kopya edilerek Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Daha sonra pek çok kopyası hazırlanan Kitab-ı Bahriye'nin ilk resimli nüshalarının, bugün Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerinde korunan nüshalar olduğu kabul edilir (TSMK, H. 642; SK, A. 2612).¹⁰

“Matrakçı Nasuh'un tasvirlerinde kentlerin su yolları, meydanları ve harabeleri gibi görülmeye değer bütün yerleri bilimsel bir nesnellikle resmedilmiştir. Kent tasvirleri, daha sonra resimlendirilecek tarihi konulu birçok eserde, kimi zaman tam sayfa halinde kimi zaman da kompozisyonun bir bölümünü kaplayacak şekilde ve topografik görüntülerini koruyarak tekrarlanmıştır.”¹¹

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Perspektif ve kent panoraması açıdan (perspektif, oran, hareket, boyut,... gibi) Matrakçı Nasuh'un minyatür sanatına kattığı farklı konu örneklerinin ele alış biçimini ortaya çıkarmaktır.

2. Araştırmanın Önemi:

Minyatür resim sanatında kent haritaları ve topoğrafik haritalar çizilerek keşif, kuşatma ve savaş hazırlıklarına başlanmıştır.

⁷ Yurdaydın H. Gazi, Matrakçı Nasuh, Ankara, (1963a); Akalay (Tanındı), Zeren, “Tarih Konulu ilk Osmanlı minyatürleri”, Sanat Tarihi Yıllığı II, s. (1968a), 102-16.

⁸ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 78.

⁹ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 78.

¹⁰ Mahir Banu, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı yayınları, İstanbul, (2012), s. 53.

¹¹ Mahir Banu, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı yayınları, İstanbul, (2012), s. 55.

3. MATRAKÇI NASUH KİMDİR?

Sanatçının doğum ve ölüm yeri-tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, değişik kaynaklarda onun 16. yüzyılın son çeyreğinde vefat etmiş olabileceği ileri sürülmektedir. Fakat onun Saraybosna asıllı devşirme bir aileye mensup olduğu bilinmektedir. Kendisinin bulunduğu matrak savaş oyunu sebebiyle kendisine “Matrakçı”, kimi kaynaklarda ise “Silahşor” unvanlarıyla anılır. 16. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden biri olan Matrakçı Nasûh aynı zamanda matematik, özellikle geometri ve silah alanlarında çalışmalar yapmış Kanuni Sultan Süleyman döneminin önemli bir bilim adamı olduğu bilinmektedir. Matrakçı Nasuh minyatür ve hattatlık alanında yüzlerce eser vermiş kendi üslubunu oluşturmuş usta bir sanatçıdır.

Matrakçı Nasuh, Sultan II. Bayezid'in tahtta olduğu döneminde (1481-1512) kesin olarak hangi tarihte Enderun'a girmiş bilinmemektedir. Nasuh b. Karagöz b. Abdullah el-Bosnavi 1517 yılında Sultan I. Selim için matematikle ilgili bir eser hazırlamıştır.¹²

4. NAKKAŞ NASUH'UN MİNYATÜR ÖRNEKLERİ VE ANALİZLERİ

Res.1: Nice, Matrakçı Nasuh, Tarih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve Üstunbelgrad, TSM, 1545 civ., H.1608. y. 27b-28a.¹³

Nice (Res.1) Limanı'ndaki kale, evler, donanma, kimi topografik özellikleri, bir fırça ya da kalemle, siyah mürekkep kullanarak, çizgici bir üslupla ve Avrupa portolanlarına benzer bir teknikle yapılmıştır. Ayrıca, bu tarzın dışında bir boyama tekniği de gözlenir. Rengarenk boyanmış tepeler, gümüş yaldız deniz, neredeyse

¹² Yurdaydın H. Gazi. Matrakçı Nasuh, Ankara, (1963a).

¹³ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 79.

binalar kadar büyümüş ot kümeleri, küçük ağaçlarla Nice resmi Osmanlı manzara zevkini Avrupa tekniği ile buluşturur.¹⁴

İki sayfa olarak hazırlanmış bu minyatür klasik Osmanlı üslubundan farklı bir şekilde tasarlandığı görülür. Ayrıca, panoramik olarak tasviri yapılan bu esere boyut kazandırılmış, dağların uç noktalarına doğru bakıldığında perspektif kurallarına dikkat edildiği görülmektedir. Tepeler mavi rengin tonlarıyla boyanmış, aralarına birer ikişer küme halinde evlerin yapıldığı, kıyıya doğru inildiğinde doğada yeşil ve sarı renk tonların hakim olduğu, şehir deniz kıyısına yakın kurulmuş bir liman kenti görünümündedir.

Bu minyatür diğer minyatürlere nazaran farklı bir görünümündedir. Nakkaşın bu resminde mat renklerin yanında sıcak renkleri (sarı, kırmızı) kullandığı görülmektedir. Minyatür yine topografik bir eser olmakla birlikte gemilerin denizin etrafı sarmasıyla izleyici tarafından savaş sahnesi olarak algılanmaktadır. Bu minyatürde gemiler, mimari yapılar ve dağlar arasındaki oransal ilişkiye baktığımızda diğer minyatürlere nazaran oran-orantı daha doğru, perspektif daha belirgindir. Nasuh'un bu minyatüründe bir rengin birden fazla tonal değeri kullanılarak renksel üç boyuttu da kullandığı anlaşılmaktadır. Çizgisel konturler belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

Res. 2: İstanbul, Matrakçı Nasuh, Mecmu-i Menazil, 1537, İÜK, T. 5964, y. 8b-9a.¹⁵

Önemli tarihi yapıların yer aldığı yarımada özen gösterilmiştir. Topkapı Sarayı, Ayasofya, Arslanhane, At Meydanı, İbrahim Paşa Sarayı, Eski Saray, Fatih Camisi gibi

¹⁴ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 78.

¹⁵ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 75.

yapılar üstüste binmeden ayrı ayrı görünebilmeleri için tek tek çizilmiştir. Ayasofya ve Fatih Camisi panoramaya egemendir. Fazla yerleşimin bulunmadığı yöreler haritada yer almamıştır. Üsküdar ve Kız Kulesi ile Galata daha küçültülerek çizilmiştir. Karşı kıyıda surla çevrili Galata semti Galata kulesine doğru yükselen bir tepe biçimindedir. Kıyıda tersane dikkati çeker. Galata karşıdan bakılarak çizilmiş gibidir. Kent Haliç üzerinde Eyüp'e kadar uzanır. Öteki ucunda Kız Kulesi ve Üsküdar görünür. Mataraçı'nın tüm tasvirleri gibi burada da figür yoktur. Haliç'te ve Marmara'da yüzen yelkenliler, tersanenin önündeki toplanan ateşleyen kalyonlar, Galata sırtlarındaki selviler, meyve ağaçları ve rengârenk bitkiler Mataraçı'nın kent tasvirciliğinin yanında usta bir nakkaş olduğunu kanıtlar.¹⁶

Res. 3: Matrakçı Nasuh. 1537 tarihli, İÜK, T.5964,y.102b

Bu tarihin resimli bölümlerinden biri sultan II. Bayezid dönemi olaylarını anlatan ve içinde, fethedilen kale ve limanların resimleri olan Tarih-i Sultan Bayezid'dır (TSM. R.1272). Bir tür selimname olan ikinci resimli eserde, Sultan I. Selim'in cülusunda ölümüne kadar olan olaylar anlatılır ve Tebriz seferiyle ilgili bölümde salt kent tasvirleri yer alır (DSL.B. E.391). Beyan-ı Menazil-i Seferi Irakeyn veya Mecmu'î Menazil (İÜK, T.5964), Sultan Süleyman'ın 1534-36

¹⁶ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 75.

yılları arasındaki İran seferini konu alır. Matrakçı Nasuh bu sefer sırasında konulup göçülen menzilleri gün gün kaydetmiş, yol üzerindeki konak yerlerinin mimarlık örneklerinin mimarlık örneklerini, topografik özelliklerini, kimisi çift sayfa 128 resimle belgelemiştir.¹⁷

Matrakçı Nasuh'un bu eserine bakıldığında kuşbakışı bir bakışla minyatürü resmettiği görülmektedir. Eserde sağ üstte bulunan mimari yapının yan görünümünü vermek için yana yatırma yoluyla etüt ederek düşercesine bir görünüm oluşturmuştur. Kompozisyon içerisindeki mimari yapıların ön arka ilişkisine bakıldığında birbirine yakın oranlarda etüt edildiği görülmektedir. Azda olsa perspektif kendini hissettirse de tam anlamıyla belirgin değildir. Üç boyut çizgisel verilmiş renkler lokal kaldığından renksel boyut oluşamamıştır. Uzakta yer alan yolların perspektiften ötürü daralması ve/veya kaybolması gerekirken yollar yüzeyde düz ve tamamen gösterilmektedir. Minyatürlerde formlar şematik ve genelde lokal tondadırlar.

Res. 4: Genova, Tarih-i Feth-i Şiklos ve Estergon-Estonibelgrad'dan.

Matrakçı Nasuh, 1545, yılı. TSM, H. 1608.¹⁸

“Macaristan seferi ile Barbaros Hayreddin Paşa'nın Güney Avrupa limanlarına yaptığı seferle ilgilidir (TSM. H. 1608). Nasuh, aynı yıllarda düzenlenen bu iki seferden sanki bir günlük gibi yazdığı Macaristan seferine sultanın hizmetine katılmış, şahsen katılmadığı diğer seferle ilgili resimleri de bilinen haritalardan yararlanarak yapmış olmalıdır. 1537-1545 yılları arasında yaptığı resimlerle Nasuh, topografik manzaralara gözü büyüleyen bir düzen vermiş, yazıyla anlatamadıklarını fırçayla görsel dile aktarmış, İslam'da salt manzara ressamlığında çıkış açmış, kentlerin 16. yüzyıldaki durumlarını sanki fotoğraf çeker gibi belgelemiştir.”¹⁹

¹⁷ Tanındı Zeren, Türk Minyatür Sanatı, Türkiye İş Banası yayınları, Ankara, (1996), s. 23.

¹⁸ And Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kiredi Yayınları, İstanbul, (2014), s. 93.

¹⁹ Tanındı Zeren, Türk Minyatür Sanatı, Türkiye İş Banası yayınları, Ankara, (1996), s. 24.

Bu minyatürde yine topografik bir canlandırma görülmektedir. Nakkaşın bu resminde mat ve soluk renkler yine hakim konumdadır. Minyatürde gemilerle kıydan etrafın sarılması savaşı hissettirmektedir. izleyici tarafından algılanmaktadır. Bu minyatürde de gemiler, mimari yapılar ve dağlar arasındaki oransal ilişkiye baktığımızda diğer minyatürlere nazaran oran-orantı daha doğru, perspektif daha belirgindir.. Bu minyatürün diğer minyatürlerin diğer bir farkı da mimari yapılar lekesel ve belirgin çizilmemesi olarak görebiliriz. Yapılar ve dağlar şematik özellik taşımaktadır.

Res. 5: Halep, Matrakçı Nasuh, Menazil-i Seferi Irakeyn, TÜK. T.5964, y. 105b-106a.²⁰

Matrakçı Nasuh'un bu topografik resmi diğer minyatürlerine göre renk açısından daha belirgindir. Matrakçı'nın bu minyatürün de mimari yapılar, ön-arka ilişkisi açısından incelendiğinde yaklaşık olarak aynı orana sahiptir. Bu durum resmin büyük kısmını kaplayan sol bölümde perspektif ve oran-orantıyı zayıflatmaktadır. Fakat resmin sağ bölümünde bulunan yeşil alanda geriye doğru çizgisel bir daralmadan ötürü hafif perspektif hissedilmektedir. Kalenin ayrıntılı ele alınması dikkat çeken bir unsurdur. Mimari öğelerin çizgisel üç boyutu görülmekte ve renksel boyutlandırma bu eserde az da olsa hissedilmektedir. Mimari imgeler şematik bir görünümde olup kalenin yan surları düzleme yatırma yöntemiyle yapılmıştır.

²⁰ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 77.

Res. 6: İnebahtı, Matrakçı Nasuh, Tarih-i Sultan Bayezid, TSM, R. 1272, y21b-22a²¹.

Matrakçı Nasuh'un bu minyatüründe mimari yapıların ön-arka ilişkisine bakıldığında büyüklük küçüklük açısından yaklaşık aynı oranda çizildiğinden ötürü perpektiften ve oran-orantıdan söz etmek zordur. Aynı şekilde bu resimde topografik ve panoramik bir minyatür eseridir. Soluk ve mat renkler kullanılmışken sıcak renk olarak karşımıza kırmızı rengi çıkmaktadır. Formlar çizgisel verilmiş ve üç boyut ancak en, boy, yükseklik çizgileriyle anlaşılmaktadır. Renksel bir üç boyuttan söz edilemez. Mimari imgeler şematik bir görünümdeydir.

²¹ Bağcı S., Çağman F., Renda G. -Tanındı Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006), s. 76.

Res. 7: Antibes Kalesi ve Dağı, Matrakçı Nasuh, Târîh-i Feth-i Şiklôs ve Estürgon ve Üstünbelgrad,

TSM, H. 1608.²²

Matrakçı Nasuh'un bu minyatüründe görünüm, deniz ve mimari yapıların konumundan ötürü hem cepheden hem de kuşbakışı algılanmaktadır. Mimari yapılar ayrıntılı ve şematik resmedilmiştir. Bu eserde nakkaş Osmanlıca bir yazıda minyatüre ekleyerek bilgilendirmeye gitmiştir. Mimari yapılardaki evlerin oranları birbirine yakinken oran ve perspektifte sorun yaşanmakta, gemiler ile mimari yapılar arasındaki büyüklük-küçüklük ilişkisinin kurulmasından ötürü de perspektifsel bir algı oluşmaktadır. Kullanılan renkler mat ve soluk olmakla birlikte kırmızı renk sıcak etkisiyle resmi monoton bir renk görünümünden kurtarmaktadır. Kontur çizgiler yine belirgin şekilde bu eserde de görülmektedir.

²² And Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kiredi Yayınları, İstanbul, (2014), s. 394

Res. 8: Konya, Matrakçı Nasuh, Menazil-i Seferi Irakayn, TÜK. T.5964.²³

Matrakçı Nasuh'un bu eserini de kuşbakışı bir bakışla resmettiği görülmektedir. Eserde mimari yapılar tamamen geometriksel ve şematik formda verilmiş, kalenin yan kısımlarında ve yolda düzleme yatırma uygulaması yapılmıştır. Kompozisyon içerisindeki mimari yapıların ön arka ilişkisine bakıldığında birbirine yakın oranlarda etüt edildiği görülmektedir. Minyatürün üst kısmında yer alan dağ imgeleri ve mimari yapılardan ötürü azda olsa perspektiften bahsedilse dahi minyatürün geneli için söz konusu değildir. Minyatür soluk renklerde ve lokal tonda etüt edilmiştir.

5. YÖNTEM

Araştırma verilerini elde etmek amacıyla kitap ve makale kaynakları taranarak literatür araştırmasına gidilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen veriler ve alan uzmanlarında düşünce ve görüşleri dikkate alınarak Nakkaş Matrakçı Nasuh'un minyatür görselleri incelenmiş ve betimsel araştırma yöntemi ile resimler analiz edilip verilere ulaşılp sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Türk minyatür sanatında ortaya çıkan bu yenilik karşısında eserler incelenmiş, durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Klasik minyatür resimlerin dışına çıkılarak ortaya çıkan bu yenilik minyatür resim sanatının geldiği nokta ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini 16. YY. minyatür sanatı, klasik Osmanlı imparatorluğu minyatür sanatı öncesi döneminde ortaya çıkmış Matrakçı Nasuh'un eserlerinden oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 16. YY'da yaşayan Nakkaş Matrakçı

²³ And Metin, Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kıredı Yayınları, İstanbul, (2014), s. 387.

Nasuh'un doğa, kent, kale ve liman minyatürleri oluşturmaktadır. Araştırmanın sınırlılığı ise Matrakçı Nasuh'a ait sekiz adet minyatürden ibarettir.

SONUÇ

Matrakçı Nasuh, doğa, kent ve kale minyatürleri panoramik bir bakış açısıyla çizmiştir. Bazı mimari yapıların yandan görünümünü verebilmek için çocuklarda şema öncesi dönemde görülen düzleme yaslama yöntemiyle yana yatırdığı görülmektedir (Res. 3). Ayrıca Nasuh, birden çok bakış açılarından elde edilmiş görüntüleri yan yana getirerek figürsüz betimlemeler yapmıştır. Uzakta yer alan yolların perspektiften ötürü daralması ve/veya kaybolması gerekirken yollar yüzeyde düz ve tamamen gösterilmektedir. Resimlerde genelde soluk ve mat renkler kullanılmıştır. Minyatürlerde formlar şematik ve genelde lokal tondadırlar. Nesneler çizgisel verilmiş ve üç boyut ancak en, boy ve yükseklik çizgileriyle anlaşılmakta, renksel bir üç boyut genelde resimlerde algılanmamaktadır. Matrakçı Nasuh topografik çalışmaları yaparken, orduyla beraber hareket etmiş, ordunun konakladığı yerlerin resmini yapmıştır. Nasuh'un yaptığı minyatürler savaş görüntülerini ele aldığından ve bölgenin coğrafi görünümünü sunduğundan belge niteliğindedir. Minyatürler çizgisel olsa dahi yoğun bir mimari görünüm ve mimari yapıların ayrıntılı ele alınmasıyla dikkat çekmektedir. Genelde topografik minyatürlerinde nakkaş kırmızı, ok, yeşil ve mavi renklerini kullanmıştır.

KAYNAKÇA

Akalay (Tanındı), Zeren, "Tarih Konulu ilk Osmanlı minyatürleri", Sanat Tarihi Yıllığı II, s. (1968a), 102-16.

And, Metin. Osmanlı Tasvir Sanatları I, yapı Kireti Yayınları, İstanbul, (2014).

Bilge, Reha. Matrakçı Nasuh Arvana yayınları, İstanbul, (2015).

Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. - Tanındı, Z., Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, (2006).

Mahir, Banu. Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı yayınları, İstanbul, (2012).

Uğur, Ahmet. "Dresden'de Kemalpaşazade'ye Atfedilen Yazma Eserler", İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi III, (1977), s. 315-43.

Tükel, Uşun. Beyan-ı Menazil'in Resim Dilinde Üzerine Bir Anlamlandırmadenemesi, "Türk Kültüründe Sanat ve Mimari, Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler, İstanbul, (1993).

Tanındı, Zeren. Türk Minyatür Sanatı, Türkiye İş Banası yayınları, Ankara, (1996).

Yurdaydın, H. Gazi. Matrakçı Nasuh, Ankara, (1963a).